

ROLUL FEMEILOR ÎN DEZVOLTAREA DOMENIULUI MEDICAL – DE LA MODELELE CLASICE LA CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ MODERNĂ¹

Lucia – Corina DIMA-COZMA²

cdimacozma@yahoo.com

ABSTRACT: Medicine is a fascinating field, introduced from the beginning as an interface between „art and science”; history of medicine and advances in modern medical research highlights the outstanding achievements that have been achieved by involving representatives of the female gender. Classic Medicine evokes numerous figures of women-physician and researcher who paved the way for reconsidering image and recognizing the contribution of women in particular progress of this area. In 1000, one of the most famous medical educational institutions are in Salerno, Italy. There she taught medicine a highly famous teacher, Trotula, who wrote a treatise on obstetrics and gynecology, renowned at that time. In her classes, she teaches different notions about the interpretation of biological samples and methods for establishing the diagnosis, but also about using morphine in pain therapy. In classic field of medicine, remain also emblematic portraits of Elizabeth Blackwell, as the first woman who obtained her medical degree in the US in 1849, or Mary Edwards Walker, a surgeon woman, a great patriot, obtaining the honour medal from the American Congress. In the modern

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „PECAFROM – Promovarea egalității de șanse în cariera universitară și academică pentru femeile din România” POSDRU/144/6.3/S/127928, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013

² Cercetător în cadrul proiectului „PECAFROM – Promovarea egalității de șanse în cariera universitară și academică pentru femeile din România” POSDRU/144/6.3/S/127928, ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI.

era, women with medical studies, physics or chemistry have been involved in advanced research and some of their findings were rewarded with Nobel award: Marie and Irène Curie, Gerty Cori Teresa, Dorothy Crowfoot Hodgkin or Rosalyn Sussman Yalow. This paper aims to present the main achievements of women in the medical field, between classical and modern period, and to comment some particular aspects of female representation in clinical care and research medical activities.

KEYWORDS: medicine, women, physician, research, success, career

Introducere

Medicina, un domeniu fascinant, considerat de la începuturi, în același timp, „o artă și o știință”, are capitole numeroase, bogate în descoperiri care au influențat progresul și diversificarea socială. Istoria medicinei clasice și moderne evidențiază, de multe ori, particularitățile de gen care au însoțit progresul în practica și cercetarea medicală, subliniind că reprezentantele genului feminin au avut parte de o consacrare mai anevoioasă, marcată de provocări, constrângeri, prejudecăți, dar și de realizări spectaculoase, apreciere, recunoaștere. În acest context, în prezent, în ciuda faptului că procentul de femei care devin absolvente de studii medicale depășește 60% în multe țări, un număr mult mai mic comparativ cu bărbații vor dezvolta, în paralel, o carieră academică, sau vor ocupa poziții de conducere. La acestea, se adaugă constatarea, că, în cadrul activității academice medicale, femeile își petrec mai mult timp cu activitatea de predare și mai puțin cu cercetarea clinică sau fundamentală. La genul masculin s-a constatat o mai mare flexibilitate în alegerea unor oportunități de cercetare sau migrare către un subdomeniu de înaltă performanță [12].

Medicina clasică evocă numeroase figuri de femei cu vocație de medic și cercetător care au deschis calea spre reconsiderarea imaginii sexului feminin și recunoașterea contribuției particulare la progresele din acest domeniu. Rămân emblematice portrete ca ale lui Elizabeth Blackwell, prima femeie care a obținut diploma de medic în S.U.A., în 1849, sau Mary Edwards Walker, femeie chirurg, medaliată de Congresul S.U.A. pentru faptele patriotice deosebite, ea practicând chirurgia în spitalele din fronturile de luptă, amenajate în timpul războiului civil din America

[13]. Femeile s-au remarcat în cercetarea medicală și, din numărul total de premii Nobel acordate pentru cercetători de sex feminin, majoritatea sunt din domeniul fiziologiei și medicinei.

În ciuda a numeroase progrese, sociale și legislative, în unele țări poate persista un scepticism legat de vocația de medic a sexului feminin, chiar în prezența creșterii obiective a numărului de absolvenți de studii medicale. În societatea modernă, încă după 1970, medicina a fost considerată o profesie foarte grea; în perioada de formare, sau ca tineri specialiști, medicii erau nevoiți să lucreze și 120 de ore pe săptămână, schimbând frecvent serviciile de lucru și fiind nevoiți să acumuleze foarte multe informații. În acest context, unele femei – doctor, care au solicitat reduceri de program pentru a-și putea dedica mai mult timp copiilor și familiei, au fost considerate necorespunzătoare pentru obținerea unor contracte de angajare pe termen mediu sau lung. Lucrarea de față își propune prezentarea principalelor realizări obținute de femei în domeniul medical, între perioada clasică și cea modernă, și comentarea unor aspecte particulare ale reprezentării feminine în activitatea medicală clinică și de cercetare.

Femeile, profesia de medic și istoria medicinei

În scrierile Egiptului antic sunt menționate femeile care practicau medicina, ajutând în domenii precum obstetrica sau ginecologia. Mențiuni despre femei care practicau chirurgia se găsesc și în alte documente provenind din Babilon, Grecia, sau Roma. Prima mențiune despre un medic de sex feminin care a contribuit la apariția unor scrieri medicale a fost Metrodora, care a trăit în Grecia, în jurul anilor 200–400. Ea face referire în scrierile ei și preia informații din lucrările lui Hippocrate, celebru medic și savant grec (460–370 î.Hr.). În domeniul dermatologiei, pioneratul a fost realizat adesea de femei. Spre exemplu, tot în Egiptul Antic, femeile utilizau arsenicul pentru tratamentul cancerului de piele [10]. O personalitate a acelor timpuri, Cleopatra, a pus bazele dermato-cosmetologiei (utilizarea laptelui pentru hidratarea pielii a permis descoperirea proprietăților acidului lactic pentru sinteza unor substanțe cosmetice). Totuși, în anumite perioade, singura activitate medicală acceptată pentru femei a fost aceea de moașă [7].

În anul 1000, una dintre cele mai faimoase instituții de învățământ medical se afla la Salerno, în Italia. Acolo a predat medicina o profesoară foarte apreciată, Trotula, care a scris și un tratat de obstetrică și

ginecologie, renumit în epoca respectivă. În cursurile sale, ea preda noțiuni diverse despre interpretarea unor probe biologice și metodele de stabilire a diagnosticului, dar și despre utilizarea morfinei în terapia durerii [3, 6].

În epoca Evului Mediu și a Închiziției, femeile care au încercat să îi vindece pe cei bolnavi, folosind plante și alte produse naturale, au fost declarate vrăjitoare și arse pe rug. Au fost și cazuri izolate de femei care au dezvoltat o pasiune deosebită pentru practica medicinei, încercând să găsească soluții mai neobișnuite: se cunoaște cazul unei femei din perioada Renașterii (Margaret Bulkley) care a putut urma cursurile universității de medicină și a profesat ca un chirurg renumit (Dr. James Barry, 1799–1865) după ce și-a ascuns identitatea feminină și s-a deghizat în bărbat [7, 8].

De la aceste cazuri izolate și până la acceptarea oficială a femeilor în școlile și universitățile de medicină au mai trecut mulți ani și primele personalități medicale feminine recunoscute de societate se înregistrează în secolul nouăsprezece. Câteva dintre aceste personalități au rămas emblematice și sunt un exemplu al luptei de emancipare a sexului feminin și de valorificare a capacităților profesionale de excepție.

Elizabeth Blackwell este prima femeie – medic din S.U.A., care a absolvit Geneva Medical College din New York, în ianuarie 1849. Elizabeth Blackwell (1821–1910) s-a născut în Anglia, la Bristol, într-o familie modestă, cu 9 copii. La 17 ani și-a pierdut tatăl și ulterior a contribuit la întreținerea fraților mai mici, formându-se pentru cariera didactică. Ulterior, este marcată de moartea unei prietene, care dezvoltase o patologie tumorală și se gândește să înceapă studii medicale. Sunt impresionante eforturile pe care le-a depus pentru a fi admisă la o universitate de medicină; după mai multe răspunsuri negative, a fost acceptată de Geneva Medical College din statul New York, pe care a absolvit-o în 1849. După o perioadă de ucenicie dificilă, reușește, cu ajutorul sorei sale, să inaugureze o mică infirmerie, unde se va adăuga și o școală medicală pentru femei [4, 11, 15].

Elizabeth Garrett Anderson (1836–1917) s-a născut la Londra, într-o familie cu posibilități financiare, care a susținut-o în demersurile de formare ca medic. Ea a făcut parte dintr-un grup de femei care promovau emanciparea genului feminin în diverse profesii liberale. Una dintre aceste personalități, Sarah Emily Davies (1830–1921) a ajutat-o să se înscrie la cursurile medicale de la Girton College, din cadrul Cambridge University. După această perioadă a urmat și alte cursuri medicale care i-au permis să

fie admisă la toate examenele și să obțină diploma de medic. În acei ani, ea a fost singura femeie cu studii medicale din Anglia care a primit și dreptul de practică. Ulterior, ea a înființat St. Mary's Dispensary, unde acorda îngrijire medicală persoanelor fără posibilități financiare. Ea s-a implicat și în inaugurarea și dezvoltarea London School of Medicine for Women, care a primit în 1874 accesul la Royal Free Hospital. Timp de peste 20 de ani, Elizabeth Anderson a continuat să practice chirurgia, dar a fost devotată și activității didactice teoretice și practice la London School of Medicine for Women, unde a ocupat o perioadă și funcția de decan [1, 2, 11].

Rebecca Lee Crumpler a fost primul medic afro-american, care a studiat la Universitatea din Boston, până în 1864. Aici a început să practice medicina, după care a trecut la Richmond, Virginia. După cel de-al doilea război civil, ea a avut în îngrijire sclavi eliberați, care nu aveau acces la servicii medicale. Ea a publicat o carte de specialitate intitulată „Discursuri medicale”.

Mary Edwards Walker (1832–1919) s-a dedicat carierei chirurgicale și a contribuit la dezvoltarea curentului feminist. În plus, dând dovadă de curaj deosebit și devotament patriotic, ea s-a alăturat participanților la Războiul Civil, lucrând în spitalele de campanie de pe front. Pentru aceste fapte eroice, Congresul American i-a conferit o medalie de onoare, ea fiind prima femeie din America care a primit o astfel de distincție [13, 14]. În timpul războiului, Mary Edwards Walker a promovat respectarea condițiilor de igienă în spitalele de campanie care să ajute la evoluția favorabilă a plăgilor de război și la evitarea unui număr prea mare de amputații ale membrilor inferioare la soldații răniți, evoluția dificilă a plăgilor fiind, de multe ori, consecința condițiilor precare de aseptie și antisepsie. De-a lungul carierei sale, ea a activat pentru drepturile femeilor, obținerea dreptului la vot, la studiu și la deprinderea unei profesii, călătorind atât în Europa, cât și în America, unde a susținut și conferințe pe teme medicale, pentru importanța igienei, a reducerii consumului de alcool și tutun [13]. Totuși, dezvoltarea învățământului medical pentru femei a avut un parcurs foarte anevoios. După multe interdicții, abia la mijlocul secolului 20, procentul de femei cu studii medicale a început să crească semnificativ.

La apariția domeniului dermatologiei, deși primii dermatologi au fost de sex masculin, la începutul secolului 20, s-au specializat primele femei – dermatolog. În 1921, Rose Hirschler a fost prima femeie care a obținut specialitatea de dermatologie în S.U.A. Ea este rememorată în continuare

și Societatea Internațională de Dermatologie, fondată în 1973 de Walter Shelley, de la Universitatea din Pennsylvania, oferă anual un premiu cu numele Rose Hirschler pentru personalități marcante, de genul feminin, din domeniul dermatologiei [7, 9].

Rolul femeilor în dezvoltarea cercetării medicale moderne

În a doua parte a secolului 20 și în secolul 21, femeile au contribuit substanțial la dezvoltarea cercetării medicale. Numărul absolvenților și doctoranzilor femei a crescut foarte mult: procentul de femei care au studiat medicina a fost de 5,1% în 1960 față de 50% în 2003. În 2003–2004, un raport al Asociației Medicale Academice din S.U.A. a menționat că dintre studenții care finalizau studii medicale, 30% erau femei. În tentativele lor de depășire a barierelor impuse și a prejudecăților, femeile cercetător s-au concentrat și pe realizarea unor organizații de promovare a sexului feminin în vederea obținerii de proiecte medicale și de mentori care să îndrume direcțiile de cercetare. Un bun exemplu îl reprezintă instituția „Association for Women in Science (AWIS)”, care a realizat un plan propriu de promovare a femeilor în știință, având ca obiective principale: armonizarea realizărilor profesionale cu realitățile vieții de familie, influențarea legislației din domeniu, promovarea rezultatelor obținute de femei în cercetare, dezvoltarea rețelelor de cercetare multidisciplinare [5].

Femeile au contribuit la descoperirea unor rezultate remarcabile, care au fost publicate și utilizate în întreaga lume. De remarcat că dintre toate premiile Nobel care au fost atribuite unor cercetători de sex feminin, majoritatea au fost în domeniul medicină, sau au avut aplicații importante care au contribuit la dezvoltarea domeniului medical.

Marie Curie rămâne una dintre cele mai faimoase cercetătoare din toate timpurile și câștigătoare a 2 premii Nobel: premiul Nobel în fizică l-a obținut în 1903, împreună cu soțul său, Pierre Curie și Henri Becquerel; în 1911, a câștigat premiul Nobel în chimie pentru descoperirea elementelor chimice radium și polonium. În felul acesta, Marie Sklodovska Curie a pus bazele științei despre radioactivitate, ce a permis dezvoltarea ulterioară a unor direcții medicale foarte importante de diagnostic și tratament. Familia Curie deține recordul de premii Nobel în lume; Irène Curie, fiica lui Marie și Pierre Curie, împreună cu soțul său Jean Frédéric Joliot, au câștigat, în 1935, premiul Nobel pentru chimie, ei descoperind „radioactivitatea artificială”, inițiind producerea izotopilor radioactivi de sinteză.

Gerty Teresa Cori a fost laureată în 1947 cu premiul Nobel pentru fiziologie și medicină, pentru studiile sale privind metabolismul carbohidraților. Ea și soțul său, Carl Cori au descoperit „ciclul Cori”, o etapă foarte importantă în catabolismul carbohidraților, de care depinde disponibilizarea rezervelor de energie ale organismului.

Dorothy Crowfoot Hodgkin a câștigat, în 1964, premiul Nobel pentru chimie, dar majoritatea cercetărilor sale au avut aplicabilitate medicală. Ea a fost unica femeie dintr-o clasă de chimie, absolvind la Oxford și apoi dându-și doctoratul la Cambridge, arătându-se interesată de studiile de cristalografie și de structura proteinelor. Ea a confirmat structura Penicilinei în 1945 și a câștigat premiul Nobel în 1964 pentru caracterizarea conformației vitaminei B12.

Rosalyn Sussman Yalow a câștigat în 1977 premiul Nobel pentru fiziologie și medicină pentru descoperirea metodei radioimunodozării (RIA); metoda a fost introdusă în practica medicală, cu beneficii importante pentru posibilitățile de diagnostic și pentru dozarea insulinei și a altor hormoni, enzimelor sau medicamentelor în sânge și în alte produse biologice [7, 16].

Barbara McClintock este laureată a premiului Nobel pentru fiziologie și medicină în anul 1983 și cercetările sale au pus bazele dezvoltării domeniului geneticii. Ea a arătat în cercetările sale că funcțiile telomerului și centromerului sunt importante pentru conservarea informației genetice și a explicat importanța transpoziției cromozomiale [16].

Rita Levi-Montalcini a câștigat în 1986 premiul pentru fiziologie și medicină. În colaborare cu Stanley Cohen, ea a izolat și descris factorul de creștere nervoasă (Nerve Growth Factor – NGFs), implicat în procesele de dezvoltare și regenerare neuronală.

În 1988, Gertrude B. Elion și George H. Hitchings (care au contribuit la sinteza unor noi medicamente precum Purinethol, primul medicament pentru leucemie, sau Daraprim pentru malarie și Zovirax pentru infecția zosteriană) au împărțit premiul Nobel cu Sir James W. Black, care a pus bazele tratamentului cu propranolol și cu cimetidină.

Linda B. Buck a obținut premiul Nobel pentru fiziologie și medicină în 2004 pentru descoperirea mecanismului olfactivei. În secolul 21, galeria de premii Nobel acordate unor femei pentru descoperiri care au revoluționat medicina continuă cu Françoise Barré-Sinoussi în 2008, Elizabeth Blackburn și Carol W. Greider în 2014, sau May-Britt Moser în 2014 [16].

În țara noastră, medicina s-a dezvoltat mult prin implicarea femeilor medici și cercetători. Unul dintre cele mai elocvente exemple este oferit de personalitatea și cariera Anei Aslan, născută la 1 ianuarie 1897, la Brăila. Ea a înființat în 1952 primul Institut de Geriatrie din lume la București și a contribuit la elaborarea medicamentului Gerovital H₃ și Aslavital, produse destinate terapiei bolilor degenerative, neurologice și cardiovasculare. În 1974, Ana Aslan a devenit membră a Academiei Române [17].

Concluzii

Această rememorare a principalelor momente care au demonstrat puterea femeilor de a contribui la dezvoltarea domeniului medical ne furnizează două concluzii principale. Pe de o parte, femeile au fost capabile să ducă la îndeplinire această dublă misiune, de a se devota îngrijirii bolnavilor, chiar și în condiții grele de lucru, dar și de a dezvolta cercetarea medicală. Pe de altă parte, nu putem să nu remarcăm puterea de recuperare a genului feminin, care, la mai puțin de 200 de ani de la intrarea în profesie, prin depășirea importanțelor constrângeri sau prejudecăți, sunt pregătite să își demonstreze excelența prin cucerirea de premii Nobel cu largă aplicabilitate în medicină.

Bibliografie:

- [1] Aitken, J., Elizabeth Garrett Anderson Hospital centenary, *Brit Med J*, vol. 3, 1966, pp. 354–355.
- [2] Blackwell, E., *Pioneer Work in Opening the Medical Profession to Women. Autobiographical Sketches*, London and New York, Longmans, Green, 1895, p. 93.
- [3] Brooke, E., *Medicine Women: A Pictorial History of Women Healers*, Wheaton, IL: Godsfield Press, 1997.
- [4] Chambers, P., *A Doctor Alone. A Biography of Elizabeth Blackwell: The First Woman Doctor 1821–1910*, London, Bodley Head, 1956.
- [5] Dima-Cozma, Lucia, Corina, Egalitate de șanse în domeniul medical academic și de cercetare – de la perspectiva carierei, la realitățile politico-economice, *Polis, Revistă de Științe Politice*, vol. III, nr. 1 (7), pp. 39–48.
- [6] East, Cara, Bridges, Debbie, *Women physicians at Baylor University Medical Center*, *BUMC Proceedings*, vol. 17, 2004, pp. 304–317.
- [7] Franța, Katlein, Ledon, Jennifer, Savas, Jessica, Nouri, Keyvan, *Women in medicine and dermatology: history and advances*, *An Bras Dermatol*, vol. 89, nr. 1, 2014, pp. 182–183.

- [8] Majumdar, S.K., History of women in surgery: an overview, *Bull Indian Inst Hist Med Hyderabad*, vol. 30, 2000, pp. 59–64.
- [9] Murrell, D.F., Ryan, T.J., Bergfeld, W.F., Advancement of women in dermatology, *Int J Dermatol*, vol. 50, 2011, pp. 593–600.
- [10] Rosenberg J.I., Patricio, F.R.S., A history of Brazilian Association of Medicine for Women, Sao Paulo, Editura Scortecci, 2005.
- [11] Roth, Nathan, The personalities of two pioneer medical women: Elizabeth Blackwell and Elizabeth Garrett Anderson, *Bull N Y Acad Med*, vol.47, nr. 1, 1971, pp. 67–79.
- [12] Sandhu, B., Margerison, C., Holdcroft, A., Women in the UK academic medical workforce, *Med Educ*, vol. 41, 2007, pp. 909–914.
- [13] Tan, S.Y., Sung, H., Mary Edwards Walker (1832–1919): surgeon, feminist and war heroine, *Singapore Med J*, vol. 49, nr. 3, 2008, pp. 186–187.
- [14] Walker, D.L., Mary Edwards Walker: Above and Beyond, New York, NY: Tom Doherty Associates, 2005.
- [15] Wilson, D. C., Lone Woman, The Story of Elizabeth Blackwell, the First Woman Doctor, Boston and Toronto, Little, Brown, 1970.
- [16] <http://mentalfloss.com/article/53186/15-women-whove-won-science-nobel-prizes-marie-curie>, accesat 2015
- [17] https://www.farmec.ro/Document_Files/Evolutie-produce-Game/00000275/24pgr_Povestea%20Ana%20Aslan.pdf, accesat 2015